3 - رەتكى ورتالىقتىڭ شينجياڭ قىزمەتى جونىندەگى اڭگىمە ٴماجىلىسىنىڭ رۋحىن ۇيرەنەيىك، دايەكتىلەندىرەيىك
جاڭا داۋىردەگى جۇڭگوشا سوتسياليستىك شينجياڭ قۇرۋعا قۇلشىنايىق

ايتىلمىس "ٴناسىل جويۋ" دەگەنگە پارمەندى تويتارىس

□ لي جيانشين

سوڭعى جىلدارى باتىستاعى جۇڭگوعا قارسى كۇشتەر ايتىلمىس "شينجياڭعا ساياتىن ماسەلەلەردى" دۇركىن - دۇركىن ويدان شىعاردى جانە وسەككە تاڭدى، ايتىلمىس شينجياڭدا "ٴناسىل جويۋ" جايتى بار دەۋشىلىك انە سولاردىڭ ٴبىر مىسالى. «شينجياڭنىڭ جان سانى داۋى» اق تىستى كىتابى دەر كەزىندە جاريالانىپ، باتىستاعى جۇڭگوعا قارسى كۇشتەردىڭ قاتىستى بىلجىراقتارىنا پارمەندى تويتارىس بەردى. شينجياڭ ــ جۇڭگونىڭ شينجياڭى، شينجياڭ جان سانىنىڭ داۋى ــ جۇڭگو جان سانى داۋىنىڭ ٴبىر بولىگى، جاڭا جۇڭگو قۇرىلعانىنان كەيىن، ەلىمىز جان سانىنىڭ داۋى، جان سانىنىڭ بۇرىلىس جاساۋى ونەركاسىپتەندىرۋمەن، ۋسىزاماندانۋمەن بىلەسە جاپپاي ورىستەتىلدى، شينجياڭ دا وسى قاتاردا وسىنداي داۋ بارىسىن باستان كەشىردى. شينجياڭداعى ۇيعۇر ۇلتى ــ جۇڭحۋا ۇلتى ۇلى شاڭىراعىنىڭ ٴبىر مۇشەسى، ۇيعۇر ۇلتى بۇكىل ەلدەگى ٴار ۇلت حالقىنىڭ داۋ اياعى الىسىنا ىلەسىپ، جان سانىنىڭ تۋۋ مولشەرىنىڭ تومەن بولۋىنا، ٴولۋ مولشەرىنىڭ تومەن بولۋىنا، تومەن دەڭگەيدە ارتۋعا قاراي بۇرىلىس جاساۋى بۇكىلدەي شينجياڭنىڭ ەكونوميكالىق، قوعامدىق داۋىنىڭ، ساياسات پەن زاڭ ەرەجەلەرىنىڭ تياناقتانۋىنىڭ، ۇيلەنۋ جانە بالالى بولۋ كوزقاراسىنداعى وزگەرىستىڭ جالپىلاي داۋىنىڭ ناتيجەسى سانالادى، جان سانى داۋىنىڭ، جان سانىنىڭ بۇرىلىس بولۋىنىڭ جالپىلىق زاڭدىلىعىنا بۇكىلدەي ۇيلەسەدى.

جاڭا جۇڭگو قۇرىلعانىنان كەيىن، جۇڭگو ۇكىمەتى مەملەكەتتىڭ داۋ ستراتەگياسى مەن ٴار ۇلت حالقىنىڭ ٴتۇبىرلى مۇددەسىن نەگىزگە الا وتىرىپ، شينجياڭنىڭ داۋىنا جانە بۇرىلىس جاسەرىنە ايرىقشا كوڭىل ٴبولىپ، شەكارا ٴوڭىردىڭ داۋىنا كومەكتەسۋدى، ۇلتتار تەڭدىگىن، ۇلتتاردىڭ بىرگە داۋىن، ۇلتتاردىڭ بىرگە بايۋىن جۇزەگە اسىرۋدى باستان - اياق ەڭ نەگىزگى داۋ ساياساتى ەتتى. «شينجياڭنىڭ جان سانى داۋى» اق تىستى كىتابىندا جاڭا جۇڭگو قۇرىلعانىنان بەرگى شينجياڭنىڭ جان سانىنىڭ داۋىن قامتىعان ٴتۇرلى دەستەرىنىڭ داۋىنداعى جەتىستىكتەردى جان - جاقتى كورسەتتى. اسىرەسە، 2010 - جىلى شينجياڭعا باعىتتالعان كومەكتەسۋ قىزمەتىنىڭ مەملەكەتتىك ٴماجىلىسى اشىلعانىنان بەرى ورتالىق بۇكىل ەلدەگى 19 ولكە - قالانى شينجياڭنىڭ 12 ايماعىنداعى (وبلىس) 82 اۋدانعا (قالا) جانە بيڭتۋانىنىڭ 12 شىسىنا باعىتتالىپ كومەك بەرۋگە ۇيعارىپ، ٴبىرسىپىرا ەرەكشە ساياساتتار شىعارىپ، شينجياڭنىڭ داۋىنا كومەك بەردى جانە قولداۋ كورسەتتى. شينجياڭنىڭ وڭتۇستىك شينجياڭ وڭىرىندەگى قاشقار، حوتان، قىزىلسۋ قىرعىز اۆتونوميالى وبلىسى سىندى 3 ايماق - وبلىس ٴتىپتى بۇكىل ەلدەگى شينجياڭعا باعىتتالى كومەكتەسۋ كۇشتەرى جۇمىلدىرىلعان ٴتۇيىندى ٴوڭىر بولدى. قازىرگى دۇنيە جۇزىنە نازار سالساق، تەك جۇڭگو كوممۋنيستىك پارتياسىنىڭ باسشىلىعىنداعى جۇڭگو عانا شەكارادا ىعى از ۇلت وڭىرلەرىنە كومەك بەرۋگە جانە ونى داميتۋعا بۇكىل ەلدىڭ كۇشىن جۇمىلدىرا العانىن كورەمىز.

ٴسوز جوق، اتاپ وتۋگە ٴتيىستى جايت، باتىستاعى جۇڭگوعا قارسى كۇشتەردىڭ ايتىلمىس شينجياڭدا "ٴناسىل جويۋ" تۋرالى سالا قۇلاش بىلجىراق بايانداماسىنىڭ كوزبوياۋشىلىق سيپاتى اسا كۇشتى بولعاندىقتان، ٴبىرتالاي قاراپايىم حالىقتىڭ كوزىن كولەگەيلەيتىنى انىق. ايتالىق، گەرمانيانىڭ ايتىلمىس "وقىمىستىسىماعى" ادريان زەنز (Adrian Zenz، جۇڭگوشا اتى جىڭ گو - ىن) 2020 - جىلى، 2021 - جىلى ٴۇستى - ۇستىنە شينجياڭنىڭ جان سانى ماسەلەسى تۋرالى باياندامالارىن جاريالادى، سونىڭ ىشىندە جاقىندا بىرنەشە جىلعى «شينجياڭنىڭ ساناق جىلناماسىنداعى» وڭتۇستىك شينجياڭداعى جان سانى ساناعى تۋرالى ساندى مالىمەتتەردى نەگىز ەتە وتىرىپ، دالەلدەۋ ارقىلى ايتىلمىس "قورىتىندى" شىعارادى. شىندىعىندا، بۇل ولاردىڭ جان سانى عىلىمى بىلىمدەرى تۋرالى دىم بىلمەيتىندىگىن ناقتى دالەلدەپ بەرەدى. ولار جان سانى وزگەرىسىن كورسەتەتىن كورسەتكىشتەردىڭ مەزگىلدىك كورسەتكىشتەر جانە قاتارلىق كورسەتكىشتەر دەپ بولىنەتىندىگىن، ۇيلەنۋ، بالالى بولۋ سياقتى جان سانى جاعدايلارى ٴبىر قالىپتى وزگەرمەگەن كەزدە عانا، جالپى تۋۋ مولشەرى سياقتى جان سانىنىڭ مەزگىلدىك كورسەتكىشتەرىنىڭ ومىرلىك تۋۋ مولشەرى سياقتى قاتارلىق كورسەتكىشتەرمەن بىردەي بولاتىندىعىن بىلمەيدى ەكەن. سوڭعى بىرنەشە جىلدا شينجياڭ، اسىرەسە، وڭتۇستىك شينجياڭ ٴوڭىرى جاپپاي، جوعارى جىلدامدىقپەن داۋ كەزەڭىندە تۇرعاندىقتان، ۇيعۇر ۇلتىنىڭ جان سانى دا جەدەل دامىپ، وزگەردى، اسىرەسە، ايەل جان سانى دامىدى، ايتالىق، ايەلدەردىڭ جۇمىستانۋ مولشەرىنىڭ جوعارىلاۋى، ورتا مەكتەپ وقۋ - اعارتۋىنىڭ جالپىلاسۋى، ۇيلەنۋ جانە بالالى بولۋ كوزقاراسىنىڭ وزگەرۋى سياقتى داۋلار مەن وزگەرىستەر تىكەلەي ولاردىڭ ۇيلەنۋ جانە بالالى بولۋ دەڭگەيى مەن ۇلگىسىندە ٴتۇبىرلى وزگەرىس تۋدىردى، وسىعان سايكەستى جان سانىنىڭ تۋۋ مولشەرى، جان سانىنىڭ ارتۋ مولشەرى سياقتى جان سانىنىڭ مەزگىلدىك كورسەتكىشتەرى دە تابيعي تۇردە جوعارىدان تومەندەۋ نەمەسە وڭ ماننەن تەرىس مانگە اينالدى.

كەزەكتە ەلىمىز ۇلتقا، وڭىرگە بولىنبەيتىن ايىرماشىلىقسىز جان سانى تۋۋ ساياساتىن، ياعني ٴۇش بالالى بولۋ ساياساتىن اتقارىپ وتىر، بۇل ومىرلىك تۋۋ دەڭگەيى ساياساتى سانالادى، جۇڭگوداعى ۇيعۇر ۇلتىن قامتىعان ٴارقانداي ۇلت بۇدان سىرت قالا المايدى. انە سوندىقتان دا، باتىستاعى جۇڭگوعا قارسى كۇشتەر قانشاما دالەل كەلتىرسە دە، شينجياڭداعى ۇيعۇر ۇلتى جان سانىنىڭ زورلىقپەن ازايتىلعانىن دالەلدەي المايدى! دەمەك، "ٴناسىل جويۋ" تۋرالى اڭگىمە قايدان شىقپاق؟ انىعىندا تەك "ٴۇش بالالى بولۋ" تۋۋ ساياساتى دەگەن ٴبىر ٴتۇيىننىڭ ٴوزى ولاردىڭ ايتىلمىس "بەيجيڭ ۇكىمەتى شينجياڭداعى ۇيعۇر ۇلتىنىڭ جان سانىن قاساقانا ازايتتى" دەگەن بىلجىراعىنىڭ تاس - تالقانىن شىعارا الادى. سوندىقتان باتىستاعى جۇڭگوعا قارسى كۇشتەر «شينجياڭنىڭ ساناق جىلناماسىندا» جاريالانعان ساندى مالىمەتتەردەن پايدالانىپ جانە ونى جاڭساق ٴتۇسىندىرىپ، ورتالىق ۇكىمەتتىڭ شينجياڭداعى ۇيعۇر ۇلتى جان سانىنا "زورلىقتى" شارالار قولدانىپ، ۇيعۇر ۇلتى جان سانىنىڭ ازايۋىن كەلتىرىپ شىعاردى دەگەندى دالەلدەۋگە ۇرىنۋى، ونان ارى "ٴناسىل جويدى" دەگەن قورىتىندى شىعارۋى بۇكىلدەي ساندىراق بولىپ تابىلادى.

قىسقاسى، باتىستاعى جۇڭگوعا قارسى كۇشتەر مەيلى قانداي تاسىلمەن جۇڭگوعا شابۋىل جاساسا دا، انىعىندا بارلىعى ۇشتىك وي تياناعى ۇلگىسىندەگى "يدەولوگيالىق" بولىپ كەلەدى: "يدەولوگيانىڭ" بيىك تۇرعىسىندا تۇرىپ، "قىلمىستى دەپ جورامالداۋ" بولجالىن نەگىزگە الادى؛ ونان سوڭ وسى بولجال استىندا "دالەلدەر" مەن "ماتەريالداردى" ادەيىلەپ تاڭداپ جينايدى؛ اقىرىندا سىڭار جاقتىلى "دالەلدەرگە" قاتە تۇسىندىرمە جاساپ، ەڭ سوڭىندا وزدەرى الدىن الا بەلگىلەپ قويعان ايتىلمىس "قورىتىندىلارىن" شىعارادى. دۇنيە ٴجۇزى حالقى وي - ساناسىن سەرگەك ۇستاپ، جۇڭگوعا قارسى كۇشتەردىڭ جۇڭگونى بولشەكتەۋگە ۇرىنعان ارام نيەتىن انىعىراق جەتە تانىعانى ٴجون. تاريح مەملەكەتتىڭ تۇتاستىعى، ۇلتتاردىڭ ىنتىماعى، قوعامنىڭ ورنىقتىلىعى، ٴار ۇلت حالقىنىڭ بەينەت پەن زەينەتتى بىرگە وتكەرۋى، تاتۋ - ٴتاتتى سيلاسۋى، بىرگە داۋى جۇڭگوداعى بارشا ٴار ۇلت حالقىنىڭ ەڭ ۇلكەن مۇددەسى جانە ىرىس - قۇتى ەكەندىگىن الدەقاشان دالەلدەگەن ٴارى بۇدان كەيىن دە ۇزدىكسىز دالەلدەي بەرەدى.

(اۆتورى: بەيجيڭ داشۋەسى سوتسيولوگيا فاكۋلتەتىنىڭ پروفەسسورى)

(9 - ايدىڭ 28 - كۇنگى «حالىق گازەتىندە» باسىلعان)

ەڭ ۇلكەن ادامدىق ۇقىق ــ ٴومىر ٴسۇرۋ ۇقىعى مەن داۋ ۇقىعى

□ باۋ لۋفاڭ

ادامدىق ۇقىق ەجەلدەن بەرى ٴبىر تاماشا ٴسوز، زامانىمىزداعى ادامزاتتىڭ ەڭ نەگىزگى وركەنيەت تۋمەنگى شەگى. ادامدىق ۇقىق تا وتە وڭاي بۇرمالانىپ ٴسوز، ول باتىستاعى ٴبىرى ەلدەردىڭ زورەكەرلىككە باسىپ، وزگە ەلدەردىڭ داۋىنا قىسىم جاساۋىنىڭ سىلتاۋىنا ٴالسىن - ٴالى اينالدى، مۇنىڭ ىشىندە جۇڭگو شينجياڭنىڭ ادامدىق ۇقىق ماسەلەسى وسىنداي جاعداي استىندا از ساندى ەلدەردىڭ دابىرالايتىن قىزۋ تۇيىنىنە اينالدى. ٴىسلام وركەنيەتىنە ەجەلدەن قىسىم ٴتۇسىرىپ، ٴىسلام ەلدەرىندە دۇركىن - دۇركىن قىلمىس وتكىزگەن كەيبىر زورەكەر ەلدەر شينجياڭ مۇسىلماندارىنىڭ ادامدىق ۇقىق جاعدايىنا ەرەكشە نازار اۋدارعانسىپ كەلەدى، مۇنىڭ سۇرقيالىعىن جۇرتتىڭ ٴبارى بىلەدى، ٴار ەل حالقى ونى مۇلدەم مويىندامايدى. بىرلەسكەن مەملەكەتتەر ۇيىمىنىڭ ادامدىق ۇقىق القالار كەڭەسىنىڭ ايتىسىندا مىناداي ٴبىر عاجايىپ قۇبىلىس جارىققا شىقتى: ٴوز ٴجونى ٴتۇزۋ ەمەس بايىرعى بىرنەشە وتارشىل ەلدەردەن سىرت، بارلىق ٴىسلام ەلدەرى جۇڭگو شينجياڭنىڭ لاڭكەستىككە قارسى تۇرۋ ساياساتى مەن ادامدىق ۇقىعىنىڭ داۋىن باتىل قولدادى.

شينجياڭنىڭ ادامدىق ۇقىق جاعدايىنىڭ، ٴىسىرا، قانداي ەكەندىگىن سول جەردىڭ وزىنە بارسا، ارالاپ كورسە وتە انىق بىلۋگە بولادى. وكىنىشتىسى، دۇنيە جۇزىندەگى باسىم كوپ ساندى ادامدار تەك قانا باتىس ەلدەرى مونوپوليالاعان اقپارات قۇرالدارى ارقىلى سولار قايتا قۇراستىرعان وسى دۇنيەگە نازار اۋدارعاندىقتان، شينجياڭنىڭ ادامدىق ۇقىق ماسەلەسىنىڭ شىن سىرىن انىق ايىرۋى، ارىنە، قيىنعا سوعىپ وتىر. بۇل ٴبىزدىڭ جۇڭگو حيكاياسىن بايىپتىلىقپەن ويداعىداي باياندالپ، جۇڭگو ٴۇنىن تاراتىپ، مەملەكەتتىڭ مادەنيەت جۇمساق كۇشىن ۇزدىكسىز جوعارىلاتۋىمىزدى قاجەت ەتەدى. مەملەكەتتىك كەڭەس اقپارات كەڭسەسى 9 - ايدىڭ 26 - كۇنى جاريالاعان «شينجياڭنىڭ جان سانى داۋى» اق تىستى كىتابى دۇنيە ٴجۇزىنىڭ جۇڭگونى تۇسىنۋىنە، جۇڭگونىڭ شينجياڭىن تانۋىنا تاماشا ماتەريال ازىرلەدى.

ەڭ ۇلكەن ادامدىق ۇقىق ــ ادامداردىڭ ٴومىر ٴسۇرۋ ۇقىعى مەن داۋ ۇقىعى. اق تىستى كىتاپ شينجياڭنىڭ جان سانىنىڭ تاياۋ زاماننان بەرگى داۋ جاعدايىن جۇيەلى اداقتاپ بەردى. سول جىلدارداعى شينجياڭنىڭ اسكەري ٴامىرشىسى، ولكە باستىعى ياڭ زىڭشيننىڭ «بۇگوجاي ەستەلىگىندە» جازىلۋىنشا، 1911 - جىلى شينحاي توڭكەرىسى كەزىندە شينجياڭنىڭ جان سانى شامامەن 2 ميلليون ادام ەكەن. 1949 - جىلى شينجياڭ بەيبىت ازات بولعان كەزدە جان سانى 4 ميلليون 333 مىڭ 400 ادام بولدى. 1978 - جىلى جۇڭگو رەفورما جاساۋدى، ەسىك اشۋدى اتقارۋدان بۇرىن شينجياڭنىڭ جان سانىنىڭ جالپى مولشەرى 12 ميلليون 330 مىڭ 100 ادامعا مولايىپ، جىلدىق ورتاشا ارتۋ مولشەرى 3.67% بولعان. رەفورما جاساعان، ەسىك اشقاننان بەرى شينجياڭنىڭ جان سانى تۇراقتى ارتىپ، بۇكىل ەلدىڭ ارتۋ دەڭگەيىنەن جوعارى بولىپ كەلدى. 2020 - جىلى مەملەكەت بويىنشا جان سانىن 7 - رەتكى جاپپاي تەكسەرۋدىڭ باستاپقى جيىنتىق ساندى مالىمەتىندە كورسەتىلۋىنشە، شينجياڭنىڭ جالپى جان سانى 25 ميلليون 852 مىڭ 300 ادامعا جەتىپ، حانزۋ ۇلتىنىڭ جان سانى 10 ميلليون 920 مىڭ 100 ادام، از ۇلتتاردىڭ جان سانى 14 ميلليون 932 مىڭ 200 ادام، مۇنىڭ ىشىندە ۇيعۇر ۇلتىنىڭ جان سانى 2000 - جىلعى 8 ميلليون 345 مىڭ 600 ادامنان ارتىپ، 2020 - جىلى 11 ميلليون 624 مىڭ 300 ادامعا جەتكەن. شينجياڭنىڭ 110 جىلدىق جان سانى تاريحىنان ساباقتاعاندا، 2 ميلليون ادامنان بۇگىنگى 25 ميلليوننان استام ادامعا ارتقان مۇنداي ارتۋ شينجياڭنىڭ ادامدىق ۇقىق ماسەلەسىنە قاراتقان شابۋىلعا قايتارىلعان ەڭ پارمەندى قايتارما سوققى بولماق. امەريكاداعى ۇندىستەردىڭ 5 ميلليون ادامنان بۇگىنگى 250 مىڭ ادامعا ازايۋىمەن سالىستىرساق، ايتىلمىس شينجياڭدا "ٴناسىل جويدى" دەگەن وسەك - اياڭداردىڭ قانشالىق بارىپ تۇرعان ساندىراق ەكەندىگىن بايقايسىز.

ونان دا ماڭىزدىسى، جان سانىنىڭ ساپاسى ٴوستى. سالاماتتىق دەڭگەيى جاعىنان قاراعاندا، شينجياڭداعى نارەستەلەردىڭ شەتىنەۋ مولشەرى 1949 - جىلعى 400‰دەن 2020 - جىلعا كەلگەندە 6.75‰كە تومەندەدى، ادامداردىڭ ورتاشا مەجەلى عۇمىرى 1949 - جىلعى 30 جاسقا جەتپەۋدەن 2019 - جىلعى 74.7 جاسقا جوعارىلادى، شينجياڭ جان سانىنىڭ قارتايۋ مولشەرى دە سالىستىرمالى تومەن بولدى. وقۋ - اعارتۋ دەڭگەيى ورنىقتى دامىدى، شينجياڭنىڭ 15 جاستاعى جانە ونان جوعارى جاستاعى جان سانىنىڭ ورتاشا ٴبىلىم الۋ جىل شەگى 2010 - جىلعى 9.27 جىلدان 2020 - جىلى 10.11 جىلعا جوعارىلاپ، بۇكىل ەل جان سانىنىڭ ورتاشا ٴبىلىم الۋ جىل شەگى 9.91 جىلمەن سالىستىرعاندا 0.2 جىل جوعارى بولىپ، بۇكىل ەل بويىنشا 10 - ورىندى يەلەدى. 70 نەشە جىلدىق داۋ ارقىلى شينجياڭدا مەكتەپكە دەيىنگى تاربيەدەن جوعارى وقۋ - اعارتۋعا دەيىنگى كەمەلدى وقۋ - اعارتۋ جۇيەسى قالىپتاستى. جۇڭگونىڭ باسىم كوپ ولكە - رايونداردى ٴالى دە 9 جىلدىق مىندەتتى وقۋ - اعارتۋ ساتىسىندا تۇرعان كەزدە وڭتۇستىك شينجياڭداعى اقسۋ، قىزىلسۋ، قاشقار، حوتان سىندى 4 ايماق - وبلىس بالاباقشادان ورتا مەكتەپكە دەيىن 15 جىلدىق تەگىن وقۋ - اعارتۋدى الدىمەن جۇزەگە اسىردى.

جاڭا جۇڭگو قۇرىلعانىنان بەرى شينجياڭ ٴتۇرلى دەستەردە وراسان زور تابىستارعا قول جەتكىزدى. ىشكى ٴوندىرىستىڭ جالپى ٴونىم قۇنى 1952 - جىلعى 791 ميلليون يۋاننان 2020 - جىلى ٴبىر تريلليون 379 ميلليارد 758 ميلليون يۋانعا ارتتى. جان باسىندىق ىشكى ٴوندىرىس جالپى ٴونىم قۇنى 1952 - جىلعى 166 يۋاننان 2020 - جىلى 53 مىڭ 593 يۋانعا جوعارىلادى. شينجياڭدا قازىر بۇكىل ەلدەگى 56 ۇلتتىڭ بارلىعى تۇرمىس كەشىرىپ، "كەڭ كولەمدە ارالاس قونىستانۋ، شاعىن كولەمدە شوعىرلى قونىستانۋ، كىرىگىپ ارالاس قونىستانۋ" ەرەكشەلىگى جارىققا شىقتى. كەدەيلىكتەن ارىلتۋدان قامال الۋ جانە اۋىل - قىستاقتى گۇلدەندىرۋدى ٴونىمدى ۇشتاستىرۋ نەگىزىندە، شينجياڭ ادامى وزەك ەتكەن جاڭاشا قالا - قالاشىقتانۋدى ىشكەرىلەي ىلگەرىلەتىپ، ٴبىر توپ جاڭادان وركەندەگەن قالالار ىركەس - تىركەس قۇرىلىپ، جان سانىن شوعىرلاندىرۋ اسەرى ۇزدىكسىز كورنەكتىلەنەدى. شينجياڭنىڭ جىلجىمالى جان سانى 8 ميلليون 51 مىڭ 400 ادام، مۇنىڭ ىشىندە شينجياڭ ىشىندەگى جىلجىمالى جان سانى 4 ميلليون 660 مىڭ 700 ادام، ولكە اتتاپ قوسىلعان جان سانى 3 ميلليون 390 مىڭ 700 ادام. 2010 - جىلداعىمەن سالىستىرعاندا جىلجىمالى جان سانى 4 ميلليون 61 مىڭ 100 ادام كوبەيىپ، 101.78 % ارتتى. ٴار ۇلت كەڭىنەن ارالاسىپ، جالپى بەتتىك ىشتەسىپ، تەرەڭدەي توعىسىپ، ٴوزارا كىرىگۋ فورماسىنداعى قوعامدىق قۇرىلىم مەن الەۋمەتتىك اۋماق ورتاسى اناعۇرلىم كەمەلدەنىپ، تولىسۋعا بەت الدى.

مەن شينجياڭنىڭ اقسۋ ايماعى ٴۇشتۇرپان اۋدانى ٴيمامىلىرىم قالاشىعىندا تەكسەرىپ - زەرتتەۋ جۇرگىزگەنىمدە، قۇربان نيازدىڭ جەكەلىك مەملەكەت تىلىندەگى مەكتەپ اشقان ٴىسى ماعان ەرەكشە تەرەڭ اسەر قالدىردى. قۇرباننىڭ ارمانى وقۋشىلاردىڭ توماعا - تۇيىق حالدەن ارىلۋىنا مۇمكىندىك جاساپ، ٴبىلىم ارقىلى تاعدىرلارىن وزگەرتۋ ەكەن، ول ىلگەرىندى - كەيىندى مىڭداعان اۋىل - قىستاق بالالارىنىڭ ىشكى وڭىرلەردەگى شينجياڭ كلاسىنا وقۋعا تۇسۋىنە مۇمكىندىك تۋدىرىپتى، سول ماڭايداعى شارۋالاردىڭ بارلىعى امالدىڭ بارىنشا بالالارىن وسى مەكتەپكە اپارادى ەكەن، ٴار رەت وقۋ باستالىپ تىزىمگە الدىرعاندا، ادامدار ۇزىننان - ۇزاق قاتارعا تۇرادى. قۇربان دا 2019 - جىلى جۇڭگونى اسىرلەندىرگەن تۇلعا بولىپ باعالاندى. مۇنان سىرت، جەرگىلىكتى ورىنداعى مەشىتتەر جاڭالانىپ، جۇمساق، قاتتى قۇرىلعىلارى كەمەلدەنىپ، جەرگىلىكتى ورىنداعى ٴدىني قايراتكەرلەر مەن دىنگە سەنەتىن بۇقارانىڭ اۋىز جاپپاي ماداقتاۋىنا يە بولىپتى؛ قىستاقتاردا بالاباقشالار مەن جاتاقتى مەكتەپتەر قۇرىلىپ، وڭتۇستىك شينجياڭ ايەلدەرىن بارىنشا ازات ەتىپتى، بۇل شارالاردىڭ بارلىعى شينجياڭداعى ٴار ۇلت بۇقاراسىنىڭ ٴومىر ٴسۇرۋ ۇقىعى مەن داۋ ۇقىعىن قاماتاماسىز ەتۋدە ماڭىزدى رول اتقاردى.

شينجياڭعا قاتىستى ادامدىق ۇقىق جونىندەگى وسەك - اياڭداردىڭ كەيبىرەۋى ٴىشىنارا باتىستىقتاردىڭ ەجەلدەن بار ٴوزىن - ٴوزى كوتەرمەلەۋى مەن استامشىلىعىنان بولعان. الايدا وسى زورەكەر ەلدەر تاريحتان بەرى ارقالاپ كەلگەن كىنالىلىق سەزىمىن وزگە ەلدەرگە تاڭباۋى نەمەسە جۇقتىرماۋى كەرەك. بايىرعى تۇرعىنداردى قاساقانا جابىرلەۋ، ٴولتىرۋ، تالاپ - تارتىپ العان افريكا قارا ناسىلدىلەرىنە زورلىقپەن ماقتا ەكتىرۋ، سونداي - اق بايىرعى حالىقتىڭ پەرزەنتتەرىن مەكتەپتەردە جابىرلەۋ ارەكەتتەرىنە قايىرىلا تولعانعان كۇنىڭ وزىندە دە، وسى ەلدەردىڭ شىندىقپەن ساناسپاۋىنا، باسقا ەلدەردىڭ ۇستىنە ارتا سالۋىنا دا بولمايدى، اتا - بابالارىنىڭ وتكىزگەن قىلمىستارى جونىندە قايىرىلا تولعانۋى جانە تولەم بەرۋى كەرەك. ەگەر جات نيەتپەن شينجياڭنىڭ كاسىپ سالاسىنا قىسىم ٴتۇسىرىپ، جۇڭگونىڭ داۋىنا كەدەرگىلىك جاساپ، ايتىلمىس ادامدىق ۇقىق ماسەلەسى ارقىلى دۇنيە جۇزىندە الاساپىراندىق تۋدىرماقشى بولسا، وندا مۇنداي قاسكۇنەمدىك، ٴسوز جوق، جەڭىلىسپەن تىنادى.

(اۆتورى: بەيجيڭ قالاسى شي جينپيڭ جاڭا ٴداۋىر جۇڭگوشا سوتسياليزم يدەياسىن زەرتتەۋ ورتالىعىنىڭ زەرتتەۋشىسى، بەيجيڭ قالالىق قوعامدىق عىلىمدار اكادەمياسى سوتسيولوگيا ينستيتۋتىنىڭ باستىعى)

(9 - ايدىڭ 28 - كۇنگى «ساۋلە گازەتىندە» باسىلعان)